

DOI: 10.46340/eujem.2022.8.1.4

Sergii Stepanenko, PhD in EconomicsORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6132-328X>*State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine*

METHODOLOGICAL BASES FOR IDENTIFICATION OF THE EXTERNAL DETERMINANTS OF INCREASING THE RESOURCE POTENTIAL IN THE AGRICULTURAL SPHERE

Сергій Степаненко, кандидат економічних наук*Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНИХ ДЕТЕРМІНАНТ НАРОЩУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

The aim of the article is to identify the determinants of increasing resource potential in the agricultural sector on the basis of modern theories of economic development. The research is based on the analysis of two components of the process of transformation of the elements of the external environment: objective – changes in the productive forces of society, and subjective – modernization of understanding the ways and goals of development within modern theoretical concepts. The issues of investment rationality in terms of the evolution of technological systems in agriculture are analyzed. It is shown that the implementation of the concepts of the core V and VI technological systems in the agricultural sector of the Ukrainian economy requires optimization of structural characteristics of the agricultural market based on stimulating integration processes between circulation and production, i.e. capital consolidation within vertical integration. Innovation is seen as an element of gaining a sustainable competitive advantage. At the same time, the source of something new in the production and organizational spheres is man. Human capital is recognized as the dominant factor of production in the post-industrial economy. Modernization of theoretical aspects of the vision of the goal of economic development and ways to achieve it, the emergence of paradigmatically different from classical concepts of development creates a methodological basis for identifying modern determinants of building resource potential in the agricultural sector. The thesis about the greatest potential of using the theory of inclusive development in solving the above problem is proved. It is argued that the instrumental content of the processes of building resource capacity in the agricultural sector can be ensured by applying the basic principles of an inclusive economy. The concepts of «reindustrialization», «green economy», paradigms of sustainable development are considered by us as strategic guidelines, the implementation of which can be ensured through the application of the principles of inclusiveness, which will ensure the systematic development of the whole spectrum of socio-economic relations.

Keywords: methodology, resource potential, agrarian sphere, inclusive development, factors of production, human capital.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У відповідності до формаційного підходу, кожна стадія економічного розвитку характеризується наявністю домінуючого фактору виробництва, що, в свою чергу, визначає характер виробничих відносин. При цьому, слід відмітити нетотожність категорій економічні ресурси і фактори виробництва. Взаємозв'язок між ними можна охарактеризувати в наступний спосіб: економічні ресурси перетворюються на фактори виробництва в процесі їх залучення до створення доданої вартості. Класична економічна теорія представляє варіант ідентифікації факторів виробництва на основі виділення трьох складових: праця, земля, капітал (Ж.-Б. Сей). Марксом К. запропоновано класифікацію факторів виробництва, що включила

особистий фактор (робочу силу), матеріально-речовий фактор (предмети праці та засоби праці). Зазначені підходи відповідають і сучасному стану виробничих процесів, однак формат розвитку продуктивних сил суспільства, що трансформується під впливом техногенної революції і зміни філософії господарювання, змінює акценти і характер відносин між факторами виробництва. Таким чином, актуалізується задача визначення сучасних тенденцій модернізації теорії розвитку з метою ідентифікації перспективних напрямків інвестування, що мають найбільший потенціал нарощення ресурсної бази для стійкого функціонування аграрної сфери у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання модернізації теоретичних основ економічного розвитку стали предметом вивчення наступних закордонних дослідників, які заклали основу теорій, що враховують нові виклики сучасності і вплив економічної діяльності на обсяг ресурсної бази, доступний в осяжному майбутньому: Д. Піарс, А. Маркандія, Є. Барбієр, Д. Аджемоглу, Д. Робінсон, Е.С. Райнерт, Дж. Подест, З. М. Бедос, С. Голандера.

Парадигмальні аспекти економічного розвитку є предметом уваги в боку авторитетних міжнародних організацій, як то Міжнародний банк реконструкції та розвитку, OECD, Світовий банк, ООН тощо.

Мета статті – ідентифікація детермінант нарощування ресурсного потенціалу в аграрній сфері на основі сучасних теорій економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження побудовано на аналізі двох складових процесу трансформації елементів зовнішнього середовища: об'єктивної – змін у продуктивних силах суспільства, і суб'єктивної – модернізації розуміння шляхів і мети розвитку в рамках сучасних теорій.

Питання інвестиційної раціональності нами розглянуті під кутом зору необхідності дотримання мейнстрімного напрямку розвитку глобальної економічної системи в концептах інноваційності на основі еволюції технологічних укладів у сільському господарстві (Табл. 1).

На сьогодні перспективними напрямками інвестування для українських аграрних підприємств є імплементація концептів V та VI технологічних укладів. При цьому, слід зазначити, що достатній потенціал для цього мають суб'єкти господарювання, які відносяться до великого та середнього бізнесу. Отже, слід казати про перспективність укрупнення в сфері аграрного виробництва. Найраціональніші шляхи нарощування ресурсного потенціалу галузі лежать у площині вирішення завдання оптимізації структурних характеристик аграрного ринку на основі стимулювання інтеграційних процесів між сферами обігу та виробництва, тобто консолідації капіталу в рамках вертикальної інтеграції. Прогнозованим результатом є підвищення концентрації капіталу у виробничій сфері, стимулювання розвитку техніко-технологічних систем в агровиробництві, впровадження інноваційних технологій, а, отже, підвищення ефективності діяльності виробників. Як зазначають дослідники¹, в період з 2005 р. ініціатива в розвитку реформи аграрного сектору перейшла від держави до агробізнесу, проявом чого стало виникнення агрохолдингів – вертикально інтегрованих структур.

Аналіз публічних даних діяльності найбільших за критерієм земельного банку інтегрованих формувань² дозволяє констатувати, що сфера НДДКР не стала елементом структури агрохолдингів в Україні. Збільшення валового прибутку на основі інноваційних рішень досягається на основі залучення нововведень із зовнішнього середовища. Це можна розглядати як прийнятний тактичний крок, однак стратегічною метою, як на наш погляд, виступає нарощення кадрового потенціалу, адже саме людина є джерелом інновацій і домінуючим фактором виробництва в постіндустріальній економіці.

На сьогодні проблемою для аграрного сектору, де ціноутворення відповідає принципам ринку досконалої конкуренції, стає значне подорожчання вартості енергоносіїв. Ціна за 1 тис. кубометрів природного газу у січні 2021 року становила 4,9 тис. грн, тоді як на січень 2022 року постачальники пропонують його підприємствам уже по 59-62 тис. грн³. Реалізація аграрної продукції відбувається на основі світових цін, таким чином, зростання витратної складової виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції негативно відіб'ється на розмірі прибутку аграрних підприємств.

¹ Німецько-Український Аграрний Діалог. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (2008). *Агрохолдинги в Україні: добре чи погано?* <https://www.apd-ukraine.de/images/AgPP_21_Ukr.pdf> (2022, січень, 15).

² Latifundist Media (2014). *Топ 100 латифундистов України* <<https://latifundist.com/rating/top100#308>> (2022, січень, 15).

³ Українська енергетика (2021). *Виробники молока просять президента України зафіксувати ціну на газ* <<https://ua-energy.org/uk/posts/vyrobnuky-moloka-prosiat-prezydenta-ukrainy-zafiksuvaty-tsinu-na-gaz>> (2022, січень, 15).

Технологічні уклади в сільському господарстві

Технологічний уклад (період домінування)	Ядро технологічного укладу	Основні економічні досягнення в сфері аграрного виробництва
I – 1770-1830 рр.	Сільськогосподарське машинобудування, селекційний відбір, виробництво ручних знарядь обробки ґрунту	Формування раціональної системи землеробства, підвищення біологічної ефективності сільського господарства
II – 1830-1890 рр.	Виробництво знарядь обробки ґрунту на тваринній тязі, транспортування сільськогосподарської продукції (залізничний транспорт), аграрне машинобудування	Спеціалізація аграрного виробництва, зростання швидкості доставки сільськогосподарської продукції, аграрні експортно-імпорتنі операції
III – 1880-1940 рр.	Виробництво сільськогосподарської техніки (трактори, комбайни, сільськогосподарських машини), видобуток мінеральних добрив, електрифікація аграрного виробництва	Суттєве зростання врожайності сільськогосподарських культур, підвищення товарності сільського господарства, вивільнення робочої сили для інших галузей економіки
IV – 1930-1980 рр.	Селекція та генетика сільськогосподарських культур, електродвигуни, органічна хімія, синтетичні матеріали, комбікормова промисловість	Концентрація, спеціалізація, механізація та автоматизація аграрного виробництва, тваринницькі комплекси, збільшення терміну зберігання продукції, стандартизація виробництва
V – 1970-2030 рр.	Біотехнології, обчислювана, вимірювальна, електронна, оптико-волоконна техніка, програмне забезпечення, робототехніка, інформаційно-комунікаційні технології	Гнучкість виробництва, автоматизовані системи управління, підвищення ефективності виробництва (диференційована обробка полів та точний висів сільськогосподарських культур, інтелектуальне внесення мінеральних добрив та ЗЗР тощо), підвищення якості життя
VI – 2020-2080 рр.	Біотехнології рослин і тварин, нанотехнології, робототехніка, штучний інтелект, нанобіоніка, оптоелектроніка	Роботизація аграрного виробництва, зменшення зайнятості в аграрному секторі, 3D виробництво, деурбанізація, виробництво продукції з новими властивостями, нове природокористування

Джерело¹

Це є ще одним вагомим аргументом щодо необхідності зниження енергомісткості аграрного виробництва на основі застосування техніко-технологічних рішень інноваційного характеру.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку в світі демонструє необхідність його концептуальної основи, що призвело до появи парадигмально відмінних від класичних концепцій розвитку в довгостроковій перспективі. Предмет нашого дослідження зумовлює концентрацію на наступних теоріях:

1. Концепція реіндустріалізації (неоіндустріалізації). Вона стала відповіддю на скорочення світового попиту та світового виробництва в результаті глобальної фінансової кризи. Актуалізувалися питання підтримки зайнятості населення, динамізму, інвестиційного розвитку в реальному секторі економіки. Сутність нової індустріалізації² полягає в тотальному впровадженні

¹ Руденко, М. В. (2019). Особливості впливу цифровізації на функціонування сільськогосподарських підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки* <http://visen.knau.kharkov.ua/20191_21.html> (2022, січень, 15).

² Можайкіна, Н. В., Куш, А. В. (2017). Проблеми неоіндустріалізації економіки України. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*, 16, 186.

електронного обладнання. Технологічним змістом нової індустріалізації є промисловий Інтернет, 3D-технології і промислові роботи, які в майбутньому повинні привести до революційних зрушень у виробничій і соціальній сферах.

2. Концепція «зеленої» економіки. Вперше термін «зелена економіка» використала група провідних вчених: Д. Піарс, А. Маркандія, Є. Барбієр у звіті Уряду Великобританії «Концепція зеленої економіки» (1989 р)¹. Основою «зеленої» економіки визнано спрямування інвестиційних потоків у розробку та впровадження технологій, що ґрунтуються на використанні альтернативних джерел енергії і палива, технологій екологічно чистого виробництва, чистих технологій у веденні сільського господарства тощо. За оцінками експертів ЮНЕП, «зелений сценарій» розвитку світової економіки може забезпечити до 2050 р. перевищення загального обсягу ВВП на 16%, подушного ВВП – на 14% і скорочення потреб світової економіки в енергії на 48% порівняно із базовим сценарієм².

3. Концепція інклюзивного розвитку. Засади теорії інклюзивного розвитку закладені в дослідженнях Д. Аджемоглу, Д. Робінсона³, Е.С. Райнерта⁴, Дж. Подеста⁵, З. М. Бедоса⁶, С. Голандера⁷ тощо. В узагальненому розумінні інклюзивний (від англ. Inclusiveness – залученість) розвиток полягає в необхідності посилення залучення до вирішення проблем розвитку усіх верств населення, а також зростання залученості до розвитку усіх територій⁸.

4. Парадигма сталого розвитку. Пов'язана з розумінням жорстких обмежень економічного зростання, що на практиці проявляється у зміні орієнтиру економічного розвитку в бік розширення і доповнення неекономічними складовими розуміння економічної раціональності.

Нами відстоюється точка зору про те, що інструментальне наповнення процесів нарощування ресурсного потенціалу в аграрній сфері може бути забезпечено шляхом застосування основних принципів інклюзивної економіки. Національний аграрний сектор в його сучасному стані не повною мірою відповідає векторам впровадження концепцій «реіндустріалізації», «зеленої економіки», парадигми сталого розвитку. Погоджуємося з точкою зору Прогнімака О. Д., який називає останні ексклюзивом країн «золотого мільярду»⁹. Вони розглядаються нами в якості стратегічних орієнтирів, реалізацію яких можливо забезпечити на основі застосування принципів інклюзивності, що забезпечить системний розвиток всієї палітри соціально-економічних відносин. До аргументів додамо висновок, отриманий вище, про домінування фактору робочої сили в структурі факторів виробництва сучасного етапу розвитку.

Концепція «інклюзивного розвитку» на сьогодні є актуальним напрямком в теоретичних і прикладних дослідженнях, що підтверджується увагою з боку авторитетних міжнародних організацій. Останні пропонують такі підходи до визначення його сутності:

1. Сталий швидкий розвиток усіх галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей в доступі до ринку праці і ресурсів¹⁰;

¹ Pearce, D., Markandya, A., Barbier V. E. (1989). *Blueprint for a green economy*. London: Earthscan.

² Афонцев, А. (2014). Мировая экономика в поисках новой модели роста. *Мировая экономика и международные отношения*, 2, 4.

³ Аджемоглу, Д., Робинсон, Д. (2015). *Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты*. Москва: АСТ.

⁴ Райнерт, Э. С. (2011). *Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными*. Москва: Издательский дом Государственного университета Высшей школы экономики.

⁵ Podesta, J. (2013). Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability. *Americanprogress* <<https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07>> (2022, січень, 15).

⁶ Бедос, З. М. (2012). Для багатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем сучасності. *Tyzhden.Ua* <<http://tyzhden.ua/World/62625>> (2022, січень, 15).

⁷ Hollander, S., Bolling, R. (2017). Practice, don't preach: getting serious about inclusive development. *Thebrokeronline* <<http://www.thebrokeronline.eu/>> (2022, січень, 15).

⁸ Мельник, М. І (ред.) (2019). *Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи: наукова доповідь*. Львів: НАН України. ДУ Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України.

⁹ Прогнімак, О. Д. (2018). Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*, 1 (51), 187.

¹⁰ The World Bank (2015). *Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. <<http://www.worldbank.org/en/publication/globalmonitoring-report>> (2022, січень, 15).

2. Стабільний і всеосяжний з точки зору можливостей працевлаштування розвиток, який потребує підтримки з боку громадських інститутів для вирішення проблем на ринку праці¹;

3. Результат забезпечення повсюдної можливості участі в процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і в створенні самого зростання²;

4. Процес забезпечення високого рівня зайнятості, інвестування в освіту, боротьби з бідністю, модернізації ринків праці, системи соціального захисту, а також сприяння згуртованості суспільства³;

5. Підвищення темпів зростання за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення⁴.

Аналіз наведених визначень дозволяє ідентифікувати ключові характеристики інклюзивного розвитку, серед яких:

– диверсифікація цілей розвитку, відхід від зведення останніх до зростання показника ВВП і похідних від нього;

– розвиток людського капіталу як системного явища;

– скорочення нерівності та бідності;

– забезпечення активної участі населення в економічному житті;

– включення до економічних процесів жінок, дітей, людей похилого віку в якості вигодонабувачів;

– екологічна спрямованість.

В концепції інклюзивного розвитку значна увага приділяється створенню рівних можливостей для населення та розвитку людського капіталу як системного явища. Це, в свою чергу, актуалізує проблеми якості життя на сільській території. Процеси концентрації капіталу, характерні для України, позитивно відбиваються на можливостях акумуляції фінансових ресурсів, однак вступають у протиріччя з концептами інклюзивного розвитку, так як підсилюють соціальні та інфраструктурні проблеми, що демонструють дані Табл. 2.

Агрохолдинги як суто бізнесові проекти мають на меті примноження капіталу їх засновників. При цьому, слід відмітити, що підтримка і розвиток сільської інфраструктури є необхідною умовою залучення в аграрну галузь фахівців, здатних працювати в сучасному техніко-технологічному просторі, а також ініціювати зміни інноваційного характеру. Визнання пріоритетності робочої сили в якості фактору виробництва актуалізує проблему престижності роботи на селі. Перспективи вирішення останньої в Україні залежать від реалізації заходів щодо розвитку інфраструктури в сільській місцевості, включаючи осучаснення сільських шкіл, дитячих садочків, будівля систем централізованого водопостачання та водовідведення, розвиток сфери інтернет-послуг, формування ефективної системи охорони здоров'я, будівництво доріг з твердим покриттям тощо. Забезпечення довгострокових основ для нарощення трудового потенціалу вимагає від суб'єктів аграрного бізнесу прийняття соціальної відповідальності.

Інститут власності як базовий в структурі соціально-економічних відносин в умовах інклюзивної економіки набуває певного морального забарвлення. Зняття мораторію на продаж землі з окресленням обмежень, сформульованих державою, є компромісним варіантом з точки зору врахування інтересів стейкхолдерів. Однак, експерти наголошують на неоднозначності наслідків законодавчо визначених принципів функціонування ринку землі, виділяючи такі аспекти як потенціал зростання обсягу спекулятивних операцій з боку фізичних осіб – власників землі; обмеження попиту на землю з боку юридичних осіб призведе до зниження її ринкової вартості; заборона для банків та іноземних суб'єктів господарювання не дозволить отримати ефект у вигляді приросту інвестицій⁵ і

¹ OECD (2022). *Inclusive Growth* <<http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm>> (2022, січень, 15).

² IPC-IG (2013). *Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth* <<http://www.ipc-undp.org/publication/26527>> (2022, січень, 15).

³ European Commission website (2010). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels. <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm> (2022, січень, 15).

⁴ European Commission website (2022). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels. <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm> (2022, січень, 15).

⁵ Ржеутська, Л. (2020). Земельна реформа: як діятиме тепер ринок землі в Україні. *Deutsche Welle* <<https://www.dw.com/uk/земельна-реформа-як-діятиме-тепер-ринок-землі-в-україні/a-52971700>> (2022, січень, 15).

забезпечення інституційних основ імплементації принципів інклюзивності в галузь сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 2

Показники розвитку інфраструктури села

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Показник охоплення дітей віком 5 років закладами дошкільної освіти та структурними підрозділами юридичних осіб публічного та приватного права в сільській місцевості	57,4	56	56,1	54,9	54
Частка закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості, що мають доступ до мережі Інтернет, %	85,9	89	91,1	91,5	95,2
Частка закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості,	72,3	95,1	96,6	98,2	98,7
Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, %	25	29	30	30,1	26
Частка сільського населення, яке має доступ до централізованих систем водовідведення, %	3	2,2	2,5	2,5	3,4
Рівень охоплення населення інтернет-послугами, сільська місцевість, абонентів на 100 жителів	-	3	5	5	22
Частка сільських домогосподарств, які потерпали від позбавлення через незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами швидкої медичної допомоги, %	39,9	-	38,2	-	39,2
Частка сільських домогосподарств, які потерпали від позбавлення через відсутність поблизу житла медичної установи, %	26,3	-	27,8	-	29,6
Частка сільських домогосподарств, які потерпали від позбавлення через відсутність регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом з розвинутою інфраструктурою, %	0,7	-	22,5	-	24,4

Джерело: складено за¹

Висновки. Трансформація глобального економічного середовища, що, з одного боку, є наслідком науково-технічного прогресу, а з іншого – елементом провокування техніко-технологічних змін, виводить на перший план інновації як елемент набуття стійких конкурентних переваг. При цьому джерелом нового у виробничій і організаційній сферах виступає людина. Людський капітал доцільно визнати домінуючим фактором виробництва в умовах постіндустріальної економіки. Модернізація теоретичних аспектів бачення мети розвитку економіки і шляхів її досягнення, створює методологічну базу ідентифікації сучасних детермінант нарощування ресурсного потенціалу в аграрній сфері. Нами доводиться теза про найбільший потенціал використання теорії інклюзивного розвитку у вирішенні представленого вище завдання. Концепти інклюзивності розглядаються як підґрунтя формування передумов «реіндустріалізації», «зеленої економіки», парадигми сталого розвитку, а отже і стійких детермінант ефективного використання ресурсної бази аграрними підприємствами.

References:

- Rudenko, M. V. (2019). Osoblyvosti vplyvu tsyfrovizatsiyi na funktsionuvannya silskohospodarskykh pidpryyemstv [Features of the impact of digitalization on the functioning of agricultural enterprises]. *Visnyk KHNAU. Seriya: Ekonomichni nauky* [Bulletin of KhNAU. Series: Economic Sciences] <http://visen.knau.kharkov.ua/20191_21.html> (2022, January, 15). [in Ukrainian].
- Nimetsko-Ukrayinskyy Ahrarnyy Dialog. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsiy (2008) [German-Ukrainian Agrarian Dialogue. Institute for Economic Research and Policy Consulting (2008)].

¹ Державна служба статистики України (2020). *Цілі сталого розвитку: Україна 2020. Моніторинговий звіт* <<https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-10/SDGs%20Ukraine%202020%20Monitoring%20Report%20ukr.pdf>> (2022, січень, 15).

- Ahrokhodynhy v Ukrayini: dobre chy pohano?* [Agricultural holdings in Ukraine: good or bad?] <https://www.apd-ukraine.de/images/AgPP_21_Ukr.pdf> (2022, January, 15). [in Ukrainian].
3. Latifundist Media (2014). *Top 100 latifundistov Ukrainy* [Top 100 latifundists in Ukraine] <<https://latifundist.com/rating/top100#308>> (2022, January, 15). [in Russian].
 4. Ukrayinska enerhetyka (2021) [Ukrainian energy (2021)]. *Vyrobnyky moloka prosyat prezidenta Ukrayiny zafiksuvaty tsinu na haz* [Milk producers ask the President of Ukraine to fix the price of gas] <<https://ua-energy.org/uk/posts/vyrobnyky-moloka-prosiat-prezydenta-ukrainy-zafiksuvaty-tsinu-na-haz>> (2022, January, 15). [in Ukrainian].
 5. Mozhaikina, N. V., Kushch, A. V. (2017). *Problemy neindustriializatsiyi ekonomiky Ukrayiny* [Problems of neo-industrialization of Ukraine's economy]. Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky, 16, 186-191. [in Ukrainian].
 6. Pearce, D., Markandya, A., Barbier B. E. (1989). *Blueprint for a green economy*. London: Earthscan. [in English].
 7. Afontsev, A. (2014). *Mirovaya ekonomika v poiskakh novoy modeli rosta* [The world economy in search of a new growth model]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya* [World Economy and International Relations], 2, 3-12. [in Russian].
 8. Acemoglu, D., Robinson, D. (2015). *Pochemu odni strany bogatyie, a drugiye bednyye. Proiskhozhdeniye vlasti, protsvetaniya i nishchety* [Why are some countries rich and others poor? The origin of power, prosperity and poverty]. Moscow: AST. [in Russian].
 9. Reinert, E. S. (2011). *Kak bogatyie strany stali bogatymi, i pochemu bednyye strany ostayutsya bednymi* [How rich countries got rich and why poor countries stay poor]. Moscow: Publishing House of the State University Higher School of Economics. [in Russian].
 10. Podesta, J. (2013). *Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability*. *Americanprogress* <<https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07>> (2022, January, 15). [in English].
 11. Bedos, Z. M. (2012). *Dlya bahatshykh i dlya bidnishykh. Zrostannya nerivnosti – odna z naybilshykh sotsialno-ekonomichnykh i politychnykh problem suchasnosti* [For the rich and for the poor. Rising inequality is one of the biggest socio-economic and political problems of our time]. *Tyzhden.Ua* <<http://tyzhden.ua/World/62625>> (2022, January, 15). [in Ukrainian].
 12. Hollander, S., Bolling, R. (2017). *Practice, don't preach: getting serious about inclusive development*. *Thebrokeronline* <<http://www.thebrokeronline.eu/>> (2022, January, 15). [in English].
 13. Melnyk, M. I. (ed.) (2019). *Inklyuzyvnyy vymir rozvytku mist – tsentriv dilovoyi aktyvnosti Ukrayiny: tendentsiyi ta perspektyvy: naukova dopovid* [Inclusive dimension of development of cities – centers of business activity of Ukraine: tendencies and prospects: scientific report]. Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine. Dolishny Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
 14. Prohnyimak, O. D. (2018). *Inklyuzyvnyy rozvytok Ukrayiny: pereshkody vs perspektyvy* [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs prospects]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu* [Economic Bulletin of Donbass], 1 (51), 187-197. [in Ukrainian].
 15. The World Bank (2015). *Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. <<http://www.worldbank.org/en/publication/globalmonitoring-report>> (2022, January, 15). [in English].
 16. OECD (2022). *Inclusive Growth* <<http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm>> (2022, January, 15).
 17. IPC-IG (2013). *Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth* <<http://www.ipc-undp.org/publication/26527>> (2022, January, 15). [in English].
 18. European Commission website (2010). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels. <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm> (2022, January, 15). [in English].
 19. European Commission website (2022). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels. <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm> (2022, January, 15). [in English].
 20. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2020) [State Statistics Service of Ukraine (2020)]. *Tsili staloho rozvytku: Ukrayina 2020. Monitorynhovyy zvit* [Sustainable Development Goals: Ukraine 2020. Monitoring Report] <<https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-10/SDGs%20Ukraine%202020%20Monitoring%20Report%20ukr.pdf>> (2022, January, 15). [in Ukrainian].
 21. Rzhetska, L. (2020). *Zemelna reforma: yak diyatyme teper rynek zemli v Ukrayini* [Land reform: how the land market in Ukraine will work now]. *Deutsche Welle* <<https://www.dw.com/uk/земельна-реформа-як-діятиме-тепер-ринок-землі-в-україні/a-52971700>> (2022, January, 15). [in Ukrainian].